

آشنایی با فلسفه دین

مرتضی رضائی

استادیار مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی*

با نظارت علمی:

محمد فنائی

ابوالفضل ساجدی

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

۱۴۰۱

رضائی، مرتضی، ۱۳۵۰ -	سرشناسه
: آشنایی با فلسفه دین / تألیف مرتضی رضائی.	عنوان و نام پدیدآور
: قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمه الله ، ۱۴۰۱.	مشخصات نشر
: ۱۹۲ ص.	مشخصات ظاهری
: 978-600-444-363-0	شابک
: فیفا.	وضعیت فهرست‌نویسی
: کتابنامه: ص. ۱۶۳ - ۱۹۲.	یادداشت
: دین - فلسفه.	موضوع
Religion -- Philosophy	
علم و دین.	
Religion and science	
: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمه الله . انتشارات.	شناسه افزوده
: BL۵۱	رده‌بندی کنگره
: ۲۱۰	رده‌بندی دیویی
: ۸۸۶۶۷۴۶	شماره کتاب‌شناسی ملی

شمارهٔ ردیف

۱۶۱۷

شمارهٔ موضوعی

فلسفه - ۲۶۳

۱۴۰۱-۲۹

■ آشنایی با فلسفهٔ دین

- تألیف: مرتضی رضائی
- ناشر: انتشارات مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
- چاپ: احسان
- نوبت و تاریخ چاپ: اول، بهار ۱۴۰۱
- شمارگان: ۳۰۰
- قیمت: ۷۲۰۰۰ تومان

- دفتر مرکزی: قم، خیابان شهدا، کوی ممتاز، پلاک ۲۸
- تلفن و نمابر: ۰۲۵-۳۷۷۴۲۳۲۶
- شعبه تهران: خیابان انقلاب، بین خیابان ۱۲ فروردین و شهید منیرى جاوید، ساختمان شماره ۳۱۰، طبقه سوم، واحد ۱۱۲
- تلفن و نمابر: ۰۲۱-۶۶۴۶۶۱۲۱
- شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
- تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۳۶۲۹

شابک: ۹۷۸-۶۰-۴۴۴-۳۶۳-۰

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

مقدمه معاونت پژوهش	۱۱
مقدمه	۱۴

فصل اول: چیسف فلسفۀ دین

درآمد	۱۹
۱. تاریخچه فلسفۀ دین	۰۲
۲. هویت فلسفۀ دین	۲۱
۱-۲. فلسفۀ مطلق و فلسفۀ مضاف	۲۸
۱-۱-۲. اقسام فلسفۀ مضاف	۲۸
۳. تعریف فلسفۀ دین	۳۱
۴. موضوع فلسفۀ دین	۳۱
۵. فلسفۀ دین و دانش‌های همگن	۳۴
۱-۵. نسبت فلسفۀ دین و الهیات فلسفی	۳۴
۲-۵. نسبت فلسفۀ دین و کلام	۳۵
۳-۵. نسبت فلسفۀ دین و دین‌پژوهی	۳۹
۴-۵. نسبت فلسفۀ دین با فلسفۀ مطلق و فلسفۀ مضاف	۴۰

- پرسش‌ها..... ۴۲
- منابعی برای مطالعه بیشتر..... ۴۳

فصل دوم: رویکردهای سه‌گانه در فلسفه دین

- درآمد..... ۴۷
۱. فلسفه دین تحلیلی..... ۴۸
- ۱-۱. چیستی فلسفه تحلیلی..... ۴۸
- ۱-۲. فلسفه تحلیلی و فلسفه تحلیل زبانی..... ۵۲
- ۱-۳. تعریف فلسفه دین تحلیلی..... ۵۴
- ۱-۳-۱. بیدایش و فراز و فرود فلسفه دین تحلیلی..... ۵۵
- ۱-۳-۲. دوران‌های سه‌گانه فلسفه دین تحلیلی..... ۵۵
- الف) سال‌های اولیه؛ زبان دین..... ۵۵
- ب) دوره میانی: انتقادات و دفاعیات از خدا باوری..... ۵۶
- ۱-۴. فیلسوفان تحلیلی و دین باوری..... ۵۹
۲. فلسفه دین قاره‌ای..... ۶۰
- ۲-۱. چیستی فلسفه قاره‌ای..... ۶۱
- ۲-۲. تقابل فلسفه تحلیلی و فلسفه قاره‌ای..... ۶۳
- ۲-۳. هویت فلسفه دین قاره‌ای..... ۶۵
۳. فلسفه دین اسلامی..... ۶۸
- ۳-۱. چیستی فلسفه اسلامی..... ۶۹
- ۳-۱-۱. روش فلسفه اسلامی..... ۷۰
- ۳-۱-۲. عنوان «فلسفه اسلامی» و چالش آن..... ۷۳
- ۳-۱-۳. دلیل اسلامی نامیده شدن فلسفه اسلامی..... ۷۳
- ۳-۲. چیستی فلسفه دین اسلامی..... ۷۶
- ۳-۲-۱. مقصود از اسلامی بودن فلسفه دین اسلامی..... ۷۷
- ۳-۳. ضرورت فلسفه دین اسلامی..... ۸۲

پرسش‌ها.....	۸۷
منابعی برای مطالعه بیشتر.....	۸۸

فصل سوم: مسائل فلسفه دین

درآمد.....	۹۳
مسائل و مباحث فلسفه دین.....	۹۴
۱. مفهوم و هویت خداوند.....	۹۵
۲. وجود خدا.....	۱۰۰
۱-۲. انواع دلایل اثبات وجود خدا.....	۱۰۲
۱-۱-۲. براهین وجودی / وجودشناختی.....	۱۰۳
۲-۱-۲. براهین صدیقین.....	۱۰۴
۳-۱-۲. براهین قسم سوم.....	۱۰۴
۲-۲. دلایل نفی وجود خدا.....	۱۰۵
۱-۲-۲. مسئله شر.....	۱۰۵
۲-۲-۲. نظریه جامعه‌شناختی دین.....	۱۰۶
۳-۲-۲. نظریه فرویدی در باب دین.....	۱۰۶
۴-۲-۲. تحدی علم جدید.....	۱۰۶
۳. صفات خدا.....	۱۰۷
۱-۳. سازگاری یا ناسازگاری درونی صفات خدا.....	۱۰۹
۱-۱-۳. قادر مطلق.....	۱۱۰
۲-۱-۳. عالم مطلق.....	۱۱۰
۴. مسئله شر.....	۱۱۲
۱-۴. تقریرهای مسئله شر.....	۱۱۳
۵. تجربه دینی.....	۱۱۷
۱-۵. وجود یا عدم وجود هسته مشترک در تجارب دینی.....	۱۱۹

- ۵-۲. تجارب دینی و اعتقادات ۱۲۰
۶. گوهر و صدف دین ۱۲۰
۷. قلمرو دین ۱۲۴
- ۷-۱. زمینه ها و مبانی فکری سکولاریسم در مغرب زمین ۱۲۴
- ۷-۲. نسبت اسلام با سکولاریسم ۱۲۶
۸. نسبت اخلاق و دین ۱۲۷
- ۸-۱. نیاز اخلاق به دین ۱۲۹
- ۸-۲. نقش اخلاق در دین ۱۳۱
- ۸-۳. خاستگاه و منشأ اخلاق ۱۳۲
۹. کثرت گرایی دینی ۱۳۳
- ۹-۱. ساحات های (اقسام) کثرت گرایی دینی ۱۳۴
- ۹-۲. کثرت گرایی درون دینی (نوع قرائت ها از یک دین) ۶۳۱
۱۰. نسبت عقل و دین (ایمان) ۱۳۶
- ۱۰-۱. عقل گرایی حداکثری ۱۳۸
- ۱۰-۲. ایمان گرایی ۱۳۹
- ۱۰-۳. عقل گرایی انتقادی ۱۴۰
- ۱۰-۴. عقل گرایی اعتدالی ۱۴۰
۱۱. علم و دین ۱۴۱
- ۱۱-۱. تباین / تمایز علم و دین ۱۴۲
- ۱۱-۲. مکمل یکدیگر بودن علم و دین ۱۴۲
- ۱۱-۳. هم پوشی کامل علم و دین ۱۴۳
- ۱۱-۴. تعارض علم و دین ۱۴۳
- ۱۱-۴-۱. علم دینی ۱۴۵
۱۲. معجزه ۱۴۸
- ۱۲-۱. چیستی معجزه ۱۴۸

مقدمه معاونت پژوهش

حقیقت اصیل‌ترین، جاودانه‌ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسله مؤمنان و عالمان صادق چه جان‌ها که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل‌پرستان چه توطئه‌ها و ترفندها که برای محو و مسخ آن نساخته‌اند. چه تلخ‌واقعیتی است مظلومیت حقیقت، و چه شیرین حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سربلند و سرفراز است و باطل از بین‌رختنی و نگونسار. این والا و بالانشینی حقیقت، گذشته از سرشت حق، وام‌دار کوشش‌های خالصانه و پایان‌ناپذیر حقیقت‌جویانی است که در عرصه نظر و عمل کمر همت محکم بسته و از دام و دانه دنیا رسته‌اند، و در این میان، نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، و به‌ویژه اسلام و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و جانشینان برحق و گرامی او علیه السلام، برجسته‌ترین است.

دانشمندان نام‌آور شیعه رسالت خطیر و بی‌نظیر خویش را بهره‌گیری از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیره آن پیشوایان و عرضه آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت‌پرستان حقیقت‌گریز دانسته و در این راه دیده‌ها سوده و جان‌ها فرسوده‌اند. اکنون در عصر

بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نوشتاری و دیداری و به کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته سخت افزاری و نرم افزاری در عرصه های گوناگون برای سیطره بر جهان می کوشند، رسالت حقیقت خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به ویژه عالمان دین، بس عظیم تر و سخت دشوارتر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش های اسلامی می درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش هایی چشمگیر کرده، گام هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخور خویش در جهان نزدیک شده اند، و می روند تا با فعالیت های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بین المللی باز یابند. ولی در قلمرو پژوهش های علوم اجتماعی و انسانی تلاش های دانشمندان این مرز و بوم آن گونه که شایسته نظام اسلامی است به بار ننشسته، و آنان گاه به ترجمه و اقتباس نظریات دیگران بسنده کرده اند. در این زمینه کمتر می توان رد پای ابتکارات و به ویژه خلاقیت های برخاسته از مبانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب راهی طولانی و پرچالش در پیش است. از این روی، افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه های دینی و سازماندهی معارف اسلامی، کاوش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی و تبیین آنها از مهم ترین اهداف و اولویت های مؤسسات علمی به ویژه مراکز پژوهشی حوزه های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام در پرتو تأییدات رهبر کبیر انقلاب اسلامی و حمایت های بی دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت الله خامنه ای علیه السلام از آغاز تأسیس بر اساس سیاست ها و اهداف ترسیم شده از سوی حضرت آیت الله محمد تقی مصباح یزدی علیه السلام به امر پژوهش های علمی و دینی اهتمام داشته و در

مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق این مهم، افزون بر برنامه‌ریزی و هدایت دانش‌پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، که با تلاش پژوهشگر ارجمند دکتر جناب حجت الاسلام والمسلمین مرتضی رضائی نگارش یافته، پژوهشی است در قلمرو فلسفه‌های مضاف، که به منظور آشنایی خوانندگان با «فلسفه دین» به نگارش درآمده است. معاونت پژوهش از مؤلف محترم و جناب آقای دکتر محمد فنائی و جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر ابوالفضل ساجدی که با نظارت، مطالعه اثر و ارائه نظرهای سودمندشان بر اتقان و غنای اثر افزوده‌اند، صمیمانه سپاسگزاری می‌کند و توفیق روزافزون ایشان را از خداوند منان خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)